

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

*Тімохін Віктор Олександрович, доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

МІСТО ТА РЕГІОН: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні однією з найболючіших проблем у сучасній архітектурі та містобудуванні багатьма фахівцями у цій галузі все частіше визнається нагальна потреба збереження, відновлення та відродження міських форм і структур, міського образу життя, а загалом міської культури у фактично некерованих процесах суцільної урбанізації, які невблаганно поширюються і набувають нелюдських масштабів на територіях регіонів і міст, що їх утворюють. При цьому в містах, із середовища яких були в свій час запуснені процеси глобальної урбанізації і котрі, подібно до бумерангу, руйнували на своєму шляху залишки осередків міської культури в регіоні, почали виникати, явно не по своїй волі, джерела і осередки не завжди передбачених процесів і структур, що, в свою чергу, обумовили розповсюдження небачених, часто просторово і функціонально необґрунтованих і мало керованих напівавтономних утворень у вигляді конгломерацій, агломерацій і конурбацій.

Ці досить хаотичні утворення, розмиваючи межі міст і регіонів, з одного боку, прагнучи до позитивної взаємної інтеграції, начебто створювали умови для подальшого системного і гармонічного об'єднання міст і регіонів, що за задумом повинно було би супроводжуватись народженням упоряднених нових форм і структур надрегіонального рівня. Оскільки, як свідчить містобудівна теорія та практика, з ряду причин цього не сталося, хаотичні урбанізовані новоутворення, подібно метастазам, розповсюджуючись територіями міст і регіонів, поступово перетворювали їх в хворобливо аморфний і одноманітний, мало структурований і непридатний для повноцінної життєдіяльності простір. З іншого боку, на цій суцільно урбанізованій, так би мовити анізотропній, поверхні, завдяки процесам реінтеграції збереглися окремі острівці – осередки, а в окремих випадках архіпелаги міського середовища з ознаками регіональної і міської організації і культури.

Разом з тим після, так би мовити, повені суцільної урбанізації, у ряді випадків на території регіону поступово відкладався її реінтегрований залишок у вигляді нових форм штучних ландшафтів, зі своїми протоками і ущелинами транспортно-комунікаційними коридорами, схилами, терасами і хребтами багатоповерхової забудови. Вивченню цих нових форм взаємодії міст і регіонів в процесах суб- і суперурбанізації, а також різноманітних проявів, так званої, задкуючої урбанізації, приділялась завжди значна увага в дослідженнях соціологів, демографів, економгеографів т. ін. [1]. До цих досліджень також

долучались відомі архітектори і містобудівники в різних країнах, в тому числі в Україні [3-4]. Частина цих та інших досліджень присвячувалась класичній концепції «місто і регіон», де наголошувалось на їх протиставленні і поляризації, а взаємна інтеграція досліджувалась в межах системи населених місць [4]. Інші дослідження спирались на гіпотезу «регіон як місто», де неперервна урбанізація та інтеграція спиралася на ідею ієрархічно структурованої мережі міст і регіонів, яка в майбутньому сприяла би утворенню єдиного планетарного міста [5-6]. Доречно згадати, що сітьові моделі центральних місць, які були запропоновані майже століття назад В. Кристаллером, сьогодні знайшли впровадження у формування сучасної мережі регіонального розселення у ФРН.

На провідну роль процесів інтеграції також орієнтувалась концепція «місто-регіон», де міський спосіб життя і міське середовище повністю поглинались зибучими пісками глибинної суперурбанізації. До компромісних рішень, що встановлювали паритетну основу для процесів інтеграції та реінтеграції регіональних і міських форм закликали прихильники концепції «місто з регіоном», що передбачала можливості структурування і організації цих форм на єдиних засадах і показниках [7]. Слід відмітити, що окрім більш менш цілісних концепцій взаємозв'язку між містом і регіоном всередині них спонтанно виникали досить стійкі форми, що свідчило про реальність існування процесів реінтеграції. Внаслідок активізації останніх, що своєю суттю, змістом і спрямованістю нагадують процеси самоорганізації, вже сьогодні поступово викликаються до життя і набувають чинності нові міські утворення, що подібні до містобудівних кондомініумів і кластерів, технопарків, техно- і екополісів, нових елементів розселення (НЕРів і КВАРів) [3], міст-сателітів т. ін. У сукупності з історичними містами, комунікаційними каркасами і транспортними коридорами надагломераційного рівня ці та інші новоутворення обумовлювали виникнення русел, долин і басейнів розселення [3], а в кінцевому рахунку, переконливих образів штучних ландшафтів.

Ще один важливий аспект проблематики процесів інтеграції та реінтеграції міста та регіона на суцільно урбанізованих територіях лежить у площині некласичного теоретико-методологічного осмислення процесів формування природних і штучних ландшафтів. Деякі вчені, наголошуючи на тому, що сьогодні, коли «... філософи і вчені.., мистецтвознавці та психологи, політики та ідеологи почали мислити ландшафтом» [8, с. 5], слід звернути особливу увагу на те, що «... ландшафтно-просторове мислення проявляється вже не в окремих теоретичних побудовах тих чи інших мислителів і вчених, а починає виступати в якості досить потужного культурологічного процесу» [8, с. 5], який сьогодні поширився на теренах архітектури, містобудування та регіоналістики.

Однією з найважливіших складових цього культурологічного процесу стає синергетичний світогляд, побудований на визнанні об'єкт-суб'єктної реальності, кооперованої і когерентної взаємодії між природою, людиною та її

штучним оточенням. Спираючись на один із головних постулатів синергетики про конструктивну роль хаосу (в даному випадку хаотичних процесів глобальної урбанізації) у виникненні нових форм і структур, в містобудівній теорії започатковано новий напрям – урбосинергетика, чи по-іншому, теорія самоорганізації, – який дозволяє визначити межі та умови самоорганізації та гармонічного розвитку складних містобудівних систем і формацій, в тому числі таких, що народжуються в процесах інтеграції та реінтеграції в оточенні суцільно урбанізованого простору на територіях міст і регіонів [9].

У межах урбосинергетики також була запропонована концепція урбанізованих ландшафтів (урболандшафтів), які природним чином поступово формуються в процесах глобальної урбанізації. Дослідження цих процесів свідчить, що їх розгортання, інтеграція та реінтеграція на територіях міст і регіонів, мала поступовий характер і послідовно відтворювала стадії їх історичного розвитку, які «... переходять одна в одну і на окремих етапах співіснують паралельно: «класична» урбанізація, що характерна для 50-х і частково 60-х років ХХ ст., субурбанізація 60-70 років; ексурбанізація – просторова експансія урбанізації в неметрополітенські ареали» [1, с. 280]. Якщо до цього додати сучасний етап суперурбанізації, тобто «... прагнення до зросту висотності споруд сучасних міст» [1, с. 104], зростаючих обсягів підземного будівництва т. ін., то вимальовується більш менш впорядкована картина реалізації цих процесів.

Результатом сумісної і кооперованої інтеграції та реінтеграції, тобто самоорганізації цих процесів, стає виникнення відповідних їм початкових форм на територіях міст і регіонів. Серед них найважливішими стають: конгломерації, що пов'язані з промисловим освоєнням приміських територій; міста-сателіти, які межують з міськими агломераціями та їх хаотичними зрощеннями – конурбаціями. У відповідності до урбосинергетичних уявлень в надрах цих форм і процесів поступово виникають, співіснують і взаємодіють між собою нові багат шарові утворення, що послідовно і поступово інтегруються в осередкові, зірчасті, фокусовані та сузірні структури. При цьому осередкові структури виникають внаслідок конгломеративного освоєння приміських територій, а зірчасті – у результаті активації сателітних форм розселення в регіонах. Фокусовані структури пов'язані з формуванням центрів масового тяжіння агломерацій, а сузірні структури народжуються в результаті експансії суперурбанізаційних процесів під час формування конурбацій.

Процеси самоорганізації, що узгоджують у просторі та часі розгортання вище згаданих форм і структур з достатньою вірогідністю створюють необхідні умови для гармонічного співіснування різновидів урболандшафтів. Їх острівні види виникають в осередкових структурах конгломеративного освоєння території регіонів і міст, які стають джерелами і центрами субурбанізації та її подальшого розповсюдження. Ці процеси, поширюючись уздовж напрямів радіального розвитку центральних функцій міст, породжують русловий характер сателітних типів і зірчастих структур розселення. Долинний тип

урболандшафтів виникає внаслідок одночасного стягування у центр і поширення на периферію агломерацій як населення, так і міських функцій з відповідним поліцентричним розміщенням зон масового тяжіння. Кінцевий рифовий, тобто органічно поширений у глибину і висоту, багатоярусний вид урболандшафтів характеризується напластуванням міжміських зв'язків, центрів і комунікацій конурбаційного рівня, що супроводжується формуванням сузірної структури.

В такому вигляді взаємодія між багатоярусними формами і структурами, видами і типами, їх гармонічне поєднання і відокремлення, інтеграція та реінтеграція в процесах самоорганізації регіонального і міського середовища породжує феномен урболандшафтності. Це явище, що є антиподом і протистоїть одноманітно хаотичним процесам глобальної урбанізації, сприяючи, з одного боку, взаємному проникненню і єдності регіональних і міських форм і структур, з другого, – збереженню і підтриманню їх ідентичності й власних культурних цінностей міського й урбаністичного способу і образу життя, стає важливим засобом і ефективним заходом приборкання і регулювання стихійної навали суцільної урбанізації територій міст і регіонів. З цих позицій урболандшафти стають життєдайним гумусом, завдяки якому народжуються і зростають нові форми і структури, котрі стають своєрідними реперами і дороговказами на шляху гармонізації штучного оточення Людини міської (*Homo urbanus*).

Список використаних джерел

1. Перцик Е. Н. Среда человека: предвидимое будущее. – М.: Мысль, 1990. – 356 с.
2. Geddes P. Cities in Evolution. An Introduction to the Town Planning and to the Study of Civics. – N.Y. Harper Torchbooks. – 1968 (1915). – 409 p.
3. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства. – М. : Стройиздат, 1984. – 256 с.
4. Фомин И. А. Город в системе населенных мест. – К.: Будивельник, 1986. – 141 с.
5. Хаггет П. Сетевые модели в географии// Модели в географии. – М.: Наука, 1971. – С. 287-343
6. Doxiadis C. A. Urban renewal and the future of the American city. – Washington, 1967. – 174p.
7. Линч К. Образ города. – М.: Стройиздат, 1982. – 328с.
8. Тютюнник Ю. Г. Тоталлогия ландшафта/ Ю. Г. Тютюнник. – К.: Центр гуманитарного образования НАН Украины. – 2002. – 122 с.
9. Тімохін В.О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. – К.: КНУБА, 2008. – 629с.